

ЛОГІЧНІ ПАРАДОКСИ ТА ЇХ РОЛЬ У ПІЗНАННІ

Більчук О.С.

Науковий керівник – канд. філос. н., доц. Старикова Г.Г.
Харківський національний університет радіоелектроніки
61166, Харків, пр. Науки, 14, каф. філософії, тел.: (093)5228-805
e-mail: oleksandra.bilchuk@nure.ua

Logic is an abstract science based on the analysis of real thinking. The inconsistency of logical theory and practice of thinking mostly arises in the form of paradox, and sometimes in the form of logical antinomy. Theses tell about the paradoxes of logic, which are an element of the process of cognition. The division into syntactic and semantic paradoxes, its vagueness and inaccuracy is analyzed.

Логіку можна віднести до абстрактних, теоретичних наук. Вона спирається на аналіз реального мислення. Але результати цього аналізу носять синтетичний, нерозчленований характер. Вони не є констатаціями будь-яких окремих процесів чи подій, які повинна була б пояснити теорія. При створенні нової теорії відштовхуються від фактів, тобто від того, що можна спостерігати на досвіді. Оскільки теорія має сенс лише у разі погодження з фактами, що належать до неї, в іншому випадку вона є надуманою і цінності не має. Це ж міркування можна віднести до побудови логічної теорії.

Невідповідність логічної теорії та практики мислення у своїй більшості виникає у формі парадоксу, а іноді й у формі логічної антиномії. Цим і пояснюється значення, яке надається парадоксам у логіці.

Парадокс – це логічно нерозв'язні протилежні твердження, кожне з яких має переконливі аргументи. Наприклад: «Я знаю, що нічого не знаю». Більш різкою формою феномена є антиномія – міркування, яке доводить рівнозначність двох тверджень, одне з яких заперечує інше. Ф. Рамсеєм було запропоновано розділити парадокси на синтаксичні і семантичні. На його думку, синтаксичні парадокси повинні містити ті поняття, що належать до логіки чи математики. Семантичні парадокси включають поняття, що стосуються більше лінгвістики або теорії пізнання. Спочатку цей поділ парадоксів широко використовувалося. Але з часом стає ясно, що цей поділ досить нечітко і в основному спирається на приклади, а не на аналіз.

Багато уваги феномену парадоксів було приділено у Середньовіччі. Такі поняття, як «множина» та «елемент множини», відомі ще не були – вони з'явилися у науковому лексиконі лише у другій половині XIX ст. Але вже у середньовічні часи висловлювалися побоювання щодо самозастосовних понять, аналіз яких згодом і призвів до розвитку теорії множин. З іншого боку, наявність парадоксів підриває віру в те, що

прийоми мислення забезпечують надійний поступ до істини. Парадокси є різкою критикою логіки у її інтуїтивній формі. Вони виконують роль фактору, який контролює та обмежує шляхи створення дедуктивних систем логіки. Цю роль парадоксів можна порівняти з роллю експерименту, який перевіряє вірність гіпотез. Парадокс полягає в несумісності припущень, що лежать у його основі.

Найбільш відомим і, мабуть, найцікавішим із усіх логічних парадоксів є парадокс «Брехун». Саме він переважно і прославив ім'я Евбулида з Мілета, який і сформулював цей парадокс. Існують варіанти цього парадоксу, чи антиномії, чимало з яких є лише з видимості парадоксальними. У найпростішому варіанті «Брехуна» людина вимовляє всього одну фразу: «Я брешу». Або каже: «Висловлення, яке тепер вимовляю, бреше». Або: «Ці слова брехливі». Якщо висловлювання помилково, оратор сказав правду, і значить, сказане ним не є брехнею. Якщо ж висловлення не є помилковим, а той, хто його промовляє, стверджує, що воно помилкове, то це його висловлювання неправильно. Виявляється, таким чином, що, якщо опонент бреше, він говорить правду, і навпаки. Характерною рисою протиріччя, до якого приходять у цьому міркуванні, є той факт, що із самого початку неявно виходять з передумови, що зміст даного судження висловлюється про нього самого. Якщо цю передумову відкинути, парадокс зникає.

Наведений парадокс значною мірою можна пов'язати з парадоксами теорії множин, які були знайдені ще Кантором наприкінці ХІХ ст. та сформульовані й певним чином розв'язані на початку ХХ ст. Б. Расселом та, пізніше, Цермело і Френкелем. Мова йде про існування певного класу множин, які не є підмножинами самих себе. Прикладом подібного парадоксу можна вважати відомий «парадокс цирульника», за яким певні умови поширюються на усіх чоловіків, крім цирульника, на якого це правило не розповсюджується. Тобто це якраз множина, яка не включає себе у якості власного елемента.

Тож, парадокси – це міркування, підсумок яких – протиріччя. Але в логіці існують й інші типи парадоксів. Вони також вказують на певні труднощі і проблеми, але роблять це в менш різкій і безкомпромісній формі.

Перелік посилань

1. Івин А.А., Бузук Г.Л., Панов М.И., Наука убеждает: логика и риторика в вопросах и ответах / А.А. Ивин, Бузук Г.Л., Панов М.И. – Москва, 1992.